

تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت مطالعه نوجوانان:

مطالعه موردی دانش‌آموزان مقطع متوسطه مدارس دخترانه سما در شهر تهران

سودابه حسن‌زاده

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران
s_hassanzadeh49@yahoo.com

نجلا حریری (نویسنده مسئول)

استاد گروه علوم ارتباطات و دانش‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران
nadjlahariri@gmail.com

عباس گیلوری

استادیار سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران
abgilvari@yahoo.com
تاریخ دریافت: ۹۴/۶/۱۲؛ تاریخ پذیرش: ۹۴/۱۲/۱

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف شناخت میزان تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت مطالعه دانش‌آموزان مقطع متوسطه مدارس سما در شهر تهران انجام شده است.

روش: روش پژوهش، پیمایشی و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق‌ساخته بوده است. جامعه آماری شامل دانش‌آموزان مدارس دخترانه مقطع متوسطه سما در شهر تهران در سال تحصیلی ۹۴-۱۳۹۳ بود که از بین آن‌ها نمونه‌ای به روش تصادفی طبقه‌ای انتخاب شد. تعداد نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۲۵۰ دانش‌آموز تعیین گردید. روایی ابزار توسط اساتید راهنما و مشاور و پایایی با ضریب مورد قبول آلفای کرونباخ (۰/۸۹۶) تأیید شد.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که میزان مطالعه درسی روزانه دانش‌آموزان در حد متوسط ($\mu = ۳/۰۵$) و میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان در روز، کم است ($\mu = ۲/۵۲$). میزان حضور روزانه دانش‌آموزان در اینترنت زیاد ($\mu = ۴/۶۶$) و میزان استفاده روزانه دانش‌آموزان از شبکه‌های اجتماعی متوسط ($\mu = ۲/۹۲$) است. بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه درسی رابطه معکوس ($\rho = -۰/۵۱۲$) و بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه غیردرسی رابطه مستقیم ($\rho = ۰/۴۸۲$) وجود داشت. همچنین، بیشتر دانش‌آموزان حضور در شبکه‌های اجتماعی را عامل بازدارنده از مطالعه می‌دانستند.

اصالت/ارزش: ارزش پژوهش حاضر در نشان دادن این است که با افزایش استفاده از شبکه‌های اجتماعی توسط دانش‌آموزان، میزان مطالعه درسی آنها کاهش و میزان مطالعه غیردرسی آنها افزایش می‌یابد.

کلیدواژه‌ها: شبکه‌های اجتماعی، مطالعه درسی، مطالعه غیردرسی، دختران نوجوان، مدارس سما.

مقدمه

ظهور شبکه‌های اجتماعی مجازی، الگوی ارتباطات بین فردی و اجتماعی را در جوامع امروز دچار دگرگونی کرده است. تبادل اطلاعات در شبکه‌های مجازی از شیوه‌های رایج تعاملات اجتماعی و گذران اوقات فراغت است. ظهور فناوری‌های نوین و سهولت ارتباطات اجتماعی از طریق شبکه‌های مجازی، عصر جدیدی را در روابط انسانی و اجتماعی پدید آورده است. امروزه نوجوانان می‌توانند از امکانات فضای مجازی مانند اشتراک‌گذاری اخبار، آموزش، عکس و فیلم، یادداشت‌نویسی و حضور در گروه‌های مجازی استفاده کنند.

هر چند در ایران و اغلب کشورهای خاورمیانه، شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان پدیده‌ای نوظهور خودنمایی می‌کند، اما عضویت روزافزون در این شبکه‌ها نشان از تمایل شهروندان به استفاده از آنها دارد. این امر از آن رو حائز اهمیت است که به دلیل شرایط اجتماعی، فرهنگی و سنت‌های موجود در این جوامع، امکان شکل‌گیری گروه‌های واقعی به مراتب پیچیده‌تر و سخت‌تر از عضویت در شبکه‌های مجازی است (کاکاوند، ۱۳۹۲). به جرأت می‌توان گفت که یکی از تأثیرگذارترین خدمات ارائه شده در اینترنت و وب که در سال‌های اخیر تحول‌شگرفی در نظام اجتماعی کشورهای مختلف جهان به وجود آورده، شبکه‌های اجتماعی اینترنتی بوده است. این تغییرات حتی شیوه برقراری ارتباط شاگرد و استاد و روش تدریس در سطوح دانشگاهی را هم متحول کرده و قلمروهای جدیدی برای پژوهش و به‌اشتراک‌گذاری یافته‌ها گشوده است. امروزه حتی کودکان نیز به نوعی برای تکالیف درسی و برقراری روابط اجتماعی خود به اینترنت وابسته شده‌اند (همشهری جوان، ۱۳۸۸). دانش‌آموزان انتظار دارند که دامنه فرآیند یادگیری خود را در هر لحظه که نیازمند سؤال و برقراری رابطه با معلم باشند، به خارج از محدوده‌های کلاس گسترش دهند. رایانامه، اتاق‌های گفتگو و نشست‌های اینترنتی باعث شده تا ارتباط دانشجویان با استادان بیشتر شود. این اتفاق مثبتی برای آینده آموزش و تعلیم محسوب می‌شود که مرهون اینترنت، وب و شبکه‌های اجتماعی مجازی است (کشتی‌آرای و اکبری‌ان، ۱۳۹۰). شبکه‌های اجتماعی از یک سو فرهنگ توده را نشر می‌دهند و از سوی دیگر منبع استفاده‌نخبگان جامعه برای خلق و اشاعه دانش‌اند و به عبارت دیگر حلقه اتصال محیط‌ها بزرگ با محیط‌ها کوچک و بالعکس هستند (کاکاوند، ۱۳۹۲).

شبکه‌های مجازی در عین حال که فرصت مناسبی برای ایجاد ارتباط مثبت و تعامل علمی و فرهنگی فراهم می‌کنند، تهدیدهایی نیز برای نوجوانان به همراه دارند. «مشکل اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی و یا استفاده نامطلوب از آن، ابعاد پراهمیتی خصوصاً برای نوجوانان و دانش‌آموزان پیدا می‌کند؛ به‌ویژه برخی ممنوعیت‌های فضای مجازی دانش‌آموز را تشویق و ترغیب به استفاده از آن می‌کند» (رسولی و آزادمجد، ۱۳۹۲). امروزه به باور بسیاری از کارشناسان، نفوذ اعتیادآور شبکه‌های اجتماعی در بین دانش‌آموزان یک آسیب جدی تلقی می‌شود و باید بیش از گذشته مورد توجه قرار گیرد. به نظر می‌رسد نمودار سنی استفاده‌کنندگان از شبکه‌های اجتماعی کاهش یافته و شاهد حضور بی‌حد و حساب دانش‌آموزان هستیم (نجفی مهر، ۱۳۹۳). در مجموع، مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر محبوبیت شبکه‌های اجتماعی آنلاین بسیار افزایش یافته است (جوکا^۱، ۲۰۱۰) و تهدیدات سایبری در میان نوجوانان به سرعت در حال تبدیل شدن به یک پدیده جهانی است (کاسیدی، براون و جکسون^۲، ۲۰۱۲). از جمله اثرات منفی این گونه شبکه‌ها بالاخص در بین نوجوانان افزایش اضطراب و استرس در آن‌هاست (فراهانی^۳ و دیگران، ۲۰۱۱). علاوه بر آن، صرف زمان طولانی برای تبادل اطلاعات در شبکه‌های مجازی می‌تواند بر سایر فعالیت‌های نوجوانان مانند مطالعه اثرگذار باشد. چنانکه بورگز و جونز^۴ (۲۰۱۰) اشاره می‌کنند، امروزه نوجوانان نسبت به بیست سال گذشته کمتر به مطالعه می‌پردازند و وقت بیشتری را صرف بازی‌های رایانه‌ای و وقت‌گذرانی در فضای مجازی می‌کنند.

با توجه به مطالب پیش‌گفته، پژوهش حاضر بر آن است تا اثرات مثبت و منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی را بر وضعیت مطالعه دانش‌آموزان را در مدارس سما بررسی نماید. مدارس سما که از سال ۱۳۷۰ به‌منظور توسعه و گسترش فضای آموزشی ایران شکل گرفته‌اند، آموزش و پرورش بخشی از نوجوانان کشور را به عهده دارند. پژوهش حاضر قصد دارد تا رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی با میزان مطالعه در بین دانش‌آموزان دوره اول و دوم متوسطه یعنی نوجوانان ۱۴ تا ۱۸ ساله مدارس سما در شهر تهران را مورد بررسی قرار دهد. با توجه به اهمیت عادت به مطالعه در بین نوجوانان، و از آنجا که شکل‌گیری عادت‌های مثبت و منفی در سنین نوجوانی به راحتی صورت می‌گیرد، بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی در میزان مطالعه

1. Gjoka

2. Cassidy & Brown & Jackson

3. Farahani

4. Burgess & Jones

نوجوانان، می‌تواند یافته‌های سودمندی برای برنامه‌ریزی‌های آینده به دست دهد. همچنین با توجه به این که وضعیت مطالعه دانش‌آموزان یکی از دغدغه‌های اصلی خانواده‌ها و معلمان است، نتایج این پژوهش می‌تواند با روشن کردن نقش استفاده از شبکه‌های اجتماعی در میزان مطالعه دانش‌آموزان، در سیاست‌گذاری آموزشی این ابزار مؤثر واقع شود.

پرسش‌های پژوهش

پژوهش حاضر در صدد پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر است:

۱. میزان مطالعه درسی و غیردرسی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما چقدر در روز است؟
۲. میزان استفاده دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما از اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، چقدر در روز است؟
۳. دلایل مهم عضویت دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما در شبکه‌های اجتماعی چیست؟
۴. میزان اعتقاد دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما به سودمندی شبکه‌های اجتماعی چقدر است؟

فرضیه‌ها

فرضیه‌های پژوهش حاضر به شرح ذیل است:

۱. بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه درسی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما رابطه معنادار وجود دارد.
۲. بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما رابطه معنادار وجود دارد.
۳. بین اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی و میزان استفاده دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما از شبکه‌های اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر پیمایشی تحلیلی از نوع همبستگی است. جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان مدارس دخترانه مقطع متوسطه اول و دوم سما در شهر تهران در سال تحصیلی

۹۴-۱۳۹۳ است که ۵ واحد آموزشی و تعداد ۷۰۱ دانش‌آموز را در بر می‌گیرد. با توجه مشخص بودن تعداد دانش‌آموزان مدارس دخترانه مقطع متوسطه اول و دوم سما در شهر تهران، برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد و ۲۴۹ نفر به عنوان نمونه انتخاب شد. نمونه‌گیری به روش تصادفی طبقه‌ای انجام شد. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. پرسشنامه مذکور برای جمعی از استادان و متخصصان دانشگاهی رشته‌های مرتبط با رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی ارسال شد و پیشنهادهای مطرح شده اعمال و ابهامات موجود برطرف گردید. در نهایت اعتبار صوری و محتوایی ابزار گردآوری داده‌های این تحقیق مورد تأیید قرار گرفت. برای بررسی پایایی، میزان ضریب آلفای کرونباخ برای ۳۰ پرسشنامه در مرحله پایلوت محاسبه شد که مقدار این ضریب ۰/۸۹۶ گزارش شد که پایایی مناسبی را نشان می‌دهد. آزمون‌های آمار استنباطی استفاده شده در پژوهش حاضر عبارت بودند از آزمون کلموگروف اسمیرنوف یک‌نمونه‌ای برای بررسی نرمال بودن، آزمون t و تحلیل همبستگی پیرسون. شایان ذکر است که سطح معناداری کلیه آزمون‌ها در روش‌های آمار استنباطی $\alpha=0/05$ است.

یافته‌ها

نتایج حاصل از بخش توصیفی پژوهش گویای آن بود که در نمونه مورد بررسی اکثر دانش‌آموزان ۱۵ الی ۱۶ سال داشتند و عموماً در رشته علوم تجربی تحصیل می‌کردند. میزان آشنایی دانش‌آموزان با مهارت‌های ICDL در حد متوسط بود و اکثراً دارای تلفن همراه هوشمند، رایانه شخصی، و متصل به اینترنت بودند. والدین اغلب دانش‌آموزان عضو شبکه‌های اجتماعی نبودند و کنترلی بر حضور در اینترنت نداشتند. اغلب دانش‌آموزان با شبکه‌های اجتماعی داخلی آشنایی نداشتند و دانش‌آموزانی که آشنایی داشتند عموماً عضو شبکه اجتماعی فارسی فیس‌نما بودند. میزان تشویق والدین دانش‌آموزان به مطالعه در حد متوسط بود. بیشتر دانش‌آموزان به منظور گذراندن اوقات فراغت مطالعه می‌کردند و اغلب دانش‌آموزان از طریق دانلود رایگان کتاب و سایر نوشته‌ها به مطالعه اینترنتی می‌پرداختند.

پوشش اول: میزان مطالعه درسی و غیردرسی دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس

سما تهران چقدر در روز است؟

جدول ۱. آزمون مقایسه میانگین یک نمونه‌ای درباره وضعیت مطالعه درسی

نقطه پرش = ۳						
میانگین	انحراف معیار	آماره تی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					کران بالا	کران پائین
۳/۰۵	۱/۴۳۶	۰/۴۵۵	۰/۶۵۰	۰/۰۵۳	-۰/۱۷۸	۰/۲۸۵

در نمونه مورد بررسی اکثر دانش آموزان بین ۱ تا ۳ ساعت و تعداد اندکی از دانش آموزان بین ۵ تا ۷ ساعت مطالعه درسی داشته‌اند. پرسشنامه در طیف لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم، خیلی کم) طراحی شد و میزان مطالعه در این طیف پرسش شد. مقدار پیش فرض عدد ۳ (متوسط) بود. سطح معناداری آزمون بیشتر از $\alpha=0/05$ محاسبه شد لذا با اطمینان ۹۵ درصد فرض معنادار نبودن اختلاف میانگین وضعیت مطالعه درسی دانش آموزان با عدد ۳ پذیرفته می‌شود و به‌طور کلی نتیجه می‌شود که میزان مطالعه درسی روزانه دانش آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما شهر تهران در حد متوسط است. تحلیل سؤالات بعدی پرسشنامه نشان داد که بیشترین مطالعه دانش آموزان مربوط به دروس عمومی و تخصصی بوده است.

جدول ۲. آزمون مقایسه میانگین یک نمونه‌ای درباره وضعیت مطالعه غیردرسی

نقطه پرش = ۳						
میانگین	انحراف معیار	آماره تی	سطح معناداری	اختلاف میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					کران بالا	کران پائین
۲/۵۲	۱/۳۹۴	-۴/۱۶۷	۰/۰۰۰	-۰/۴۸۲	-۰/۷۱۱	-۰/۲۵۳

در نمونه مورد بررسی اکثر دانش آموزان کمتر از ۱ ساعت مطالعه غیردرسی داشتند و تعداد اندکی از دانش آموزان بین ۳ تا ۵ ساعت مطالعه غیردرسی انجام می‌دادند. موضوع مطالعه غیردرسی بیشتر دانش آموزان داستان و رمان و موضوع مطالعه غیردرسی تعداد اندکی از دانش آموزان موضوعات هنری بود. در جدول ۲ سطح معناداری آزمون کمتر از $\alpha=0/05$ محاسبه شد بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد فرض مساوی بودن میانگین وضعیت مطالعه غیردرسی دانش آموزان با مقدار متوسط (عدد ۳) رد شد و چون مقدار محاسبه شده برای اختلاف میانگین‌ها منفی بود نتیجه می‌شود که میانگین وضعیت مطالعه غیردرسی دانش آموزان کمتر از

مقدار مورد انتظار (عدد ۳) است. می‌توان نتیجه گرفت که میزان مطالعه درسی روزانه دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما در شهر تهران اندک است.

پرسش دوم: میزان حضور و استفاده روزانه دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما در شهر تهران در اینترنت و شبکه‌های اجتماعی چقدر است؟

جدول ۳. آزمون مقایسه میانگین یک نمونه‌ای درباره وضعیت حضور در اینترنت

نقطه پرش = ۳							
میانگین	انحراف معیار	آماره آزمون	سطح معناداری	اختلاف میانگین		فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
				کران بالا	کران پائین		
۴/۶۶	۰/۵۶۷	۲۳/۳۲۵	۰/۰۰۰	۱/۴۲۶	۱/۳۳۸	۱/۵۸۶	اینترنت
۲/۹۲	۱/۲۸۶	-۰/۷۱۰	۰/۴۷۹	-۰/۰۷۵	-۰/۲۸۷	۰/۱۳۵	شبکه‌های اجتماعی

طبق یافته‌ها، بیشتر دانش‌آموزان بین ۳ تا ۵ ساعت و تعداد اندکی از دانش‌آموزان کمتر از ۱ ساعت از اینترنت استفاده می‌کردند و طبق جدول ۳، سطح معناداری آزمون کمتر از $\alpha=0.05$ محاسبه شد لذا با اطمینان ۹۵ درصد فرض مساوی بودن میانگین حضور دانش‌آموزان در اینترنت با مقدار مورد انتظار (عدد ۳)، رد شد و چون مقدار محاسبه شده برای اختلاف میانگین‌ها مثبت است می‌توان نتیجه گرفت که میانگین حضور در اینترنت دانش‌آموزان بیشتر از سه ساعت است.

به‌علاوه، اکثر دانش‌آموزان بین ۳ تا ۵ ساعت و تعداد اندکی از دانش‌آموزان نیز بیش از ۷ ساعت از شبکه‌های اجتماعی استفاده می‌کردند. سطح معناداری آزمون بیش از $\alpha=0.05$ محاسبه گردید بنابراین با اطمینان ۹۵ درصد فرض مساوی بودن میانگین وضعیت استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان با مقدار مورد انتظار (عدد ۳)، پذیرفته می‌شود. پس در نهایت می‌توان ادعا کرد که میزان استفاده روزانه از اینترنت در دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما زیاد و میزان استفاده روزانه آنها از شبکه‌های اجتماعی متوسط است.

پرسش سوم: دلایل عمده عضویت دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما در شبکه‌های اجتماعی چیست؟

جدول ۴. توزیع فراوانی و درصد دلایل عضویت در شبکه‌های اجتماعی

انحراف معیار	میانگین	دلایل	
۰,۸۶۱	۳,۹۹	بارگذاری یا به اشتراک گذاشتن عکس	۱
۰,۸۷۵	۴,۰۲	گفتگو و یادداشت گذاشتن برای سایرین	۲
۱,۲۴۴	۳,۶۰	پیگیری اخبار و حوادث روز	۳
۰,۳۳۹	۱,۸۶	کسب اطلاعات در مورد مسائل درسی	۴
۰,۶۰۵	۳,۱۹	به اشتراک گذاری و تبادل ایده‌ها، افکار، اخبار و مطالبی که فکر می‌کنم برای دیگران جذاب باشد.	۵
۰,۷۰۴	۳,۳۹	جستجوی افراد	۶
۰,۵۵۰	۳,۰۷	بارگیری نرم‌افزار	۷
۱,۲۶۲	۳,۲۶	کسب اطلاعات در مورد مسائل مورد علاقه‌ام	۸
۰,۶۶۰	۴,۵۰	شرح حال نویسی و گزارش آنچه مشغول به انجام آن هستم	۹
۰,۵۷۱	۲,۶۱	بازی آنلاین	۱۰

جدول ۴ گویای آن است که دلایل عضویت دانش آموزان دختر مقطع متوسطه مدارس سما در شهر تهران در شبکه‌های اجتماعی به ترتیب اولویت عبارت‌اند از: شرح حال نویسی، گفتگو و یادداشت گذاشتن، بارگذاری عکس، اطلاع از اخبار و حوادث، جستجوی افراد، جستجوی علاقه‌مندی‌ها، اشتراک گذاری ایده‌ها، بارگیری نرم‌افزار، بازی آنلاین، و اطلاعات درسی.

پرسش چهارم: میزان اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی در دانش آموزان دختر

مقطع متوسطه مدارس سما چقدر است؟

جدول ۵. آزمون مقایسه میانگین یک نمونه‌ای درباره میزان اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی

نقطه پرسش = ۳						
میانگین	انحراف معیار	آماره آزمون	سطح معناداری	فاصله اطمینان ۹۵ درصد		میانگین
				کران بالا	کران پایین	
۳/۵۸	۱/۰۲۷	۸/۹۲۵	۰/۰۰۰	۰/۴۵۲	۰/۷۰۸	۰/۵۸۰

چنانکه در جدول ۶ مشاهده می‌شود، سطح معناداری آزمون کمتر از $\alpha=0,05$ است و بنابراین با ۹۵ درصد اطمینان فرض مساوی بودن میانگین اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی

دانش آموزان با مقدار مورد انتظار (عدد ۳) رد می‌شود و چون مقدار محاسبه شده برای اختلاف میانگین‌ها مثبت است نتیجه می‌شود که در نمونه مورد بررسی میانگین اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی دانش آموزان بیشتر از مقدار مورد انتظار است.

آزمون فرضیه‌ها

فرضیه اول: بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه درسی دانش آموزان دختر مقطع متوسطه، رابطه معنادار وجود دارد.

جدول ۶. همبستگی پیرسن برای فرضیه اول

تعداد نمونه	سطح معناداری	ضریب همبستگی	میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه درسی
۲۵۰	۰,۰۰۰	-۰,۵۱۳**	

سطح معناداری آزمون وجود همبستگی معنادار بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه را می‌رساند. از آنجا که سطح معنی داری کمتر از $\alpha=0/05$ است بنابراین فرضیه اول پژوهش پذیرفته می‌شود و می‌توان استنباط کرد که بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه درسی رابطه معنادار معکوس وجود دارد یعنی با افزایش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی میزان مطالعه درسی دانش آموزان کاهش می‌یابد.

فرضیه دوم: بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه غیردرسی دانش آموزان دختر مقطع متوسطه، رابطه معنادار وجود دارد.

جدول ۷. همبستگی پیرسن برای فرضیه دوم

تعداد نمونه	سطح معناداری	ضریب همبستگی	میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه غیردرسی
۲۵۰	۰,۰۰۰	۰,۴۸۲**	

سطح معناداری آزمون همبستگی بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه غیردرسی کمتر از $\alpha=0/05$ محاسبه شد بنابراین فرضیه دوم پژوهش پذیرفته می‌شود و می‌توان استنباط کرد که بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه غیردرسی رابطه معنادار مستقیم وجود دارد یعنی با افزایش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی میزان مطالعه غیردرسی دانش آموزان افزایش می‌یابد.

فرضیه سوم: بین اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی و میزان استفاده دانش‌آموزان دختر مقطع متوسطه از شبکه‌های اجتماعی رابطه معنادار وجود دارد.

جدول ۸ همبستگی پیرسن برای فرضیه سوم

اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی و میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی	ضرب همبستگی	سطح معناداری	تعداد نمونه
	۰٫۷۶۴**	۰٫۰۰۰	۲۵۰

سطح معناداری آزمون همبستگی بین اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی و میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی کمتر از $\alpha=0.05$ بود بنابراین فرضیه سوم پژوهش پذیرفته می‌شود و می‌توان استنباط کرد که بین میزان اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی و میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی رابطه معنادار مستقیم وجود دارد یعنی با افزایش میزان اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان افزایش می‌یابد. بنابراین با استناد به این فرضیه می‌توان گفت که از جمله دلایل افزایش استفاده دانش‌آموزان از شبکه‌های اجتماعی، اعتماد بالایی دانش‌آموزان به سودمند بودن آن است.

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان داد که میزان استفاده دانش‌آموزان از اینترنت زیاد و از شبکه‌های اجتماعی متوسط است. استفاده دانش‌آموزان از شبکه‌های مجازی توسط نجفی‌مهر (۱۳۹۳) نیز پیشتر بررسی شده بود و بر اساس یافته‌های وی، فعالیت در فضای مجازی برای پر کردن اوقات فراغت بین ۳۳ درصد از دانش‌آموزان رواج زیادی داشته است. بر اساس پژوهش زنجانی‌زاده (۱۳۸۳)، ۴۵ درصد از دانش‌آموزان از اینترنت استفاده می‌کنند. همچنین آذرنیا (۱۳۸۳) در بررسی کاربرد اینترنت در بین جوانان دریافت که ۶۰٫۹ درصد از کاربران علاقه زیادی به اینترنت داشته‌اند.

در پژوهش حاضر، دانش‌آموزان اولین دلیل استفاده از شبکه‌های اجتماعی را شرح‌حال‌نویسی عنوان کردند و کسب اطلاعات درسی در اولویت آخر بوده است. این یافته پژوهش، بسیار قابل توجه و نیازمند تأمل بیشتری است. از آنجا که شبکه‌های اجتماعی می‌توانند رسانه کارآمد و سودمندی برای تبادل اطلاعات علمی و درسی باشند، عدم استفاده یا استفاده اندک از آن بدین منظور، نکته قابل توجهی است که لازم است مورد بررسی و مذاقه بیشتری

قرار بگیرد. بر اساس سایر یافته‌ها، اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی در بین دانش‌آموزان زیاد است. این بخش از یافته‌ها ایجاب می‌کند که مسئولان فرهنگی کشور و نهاد آموزش و پرورش برای آشنا کردن نوجوانان با مخاطرات اعتماد بی‌قید و شرط به شبکه‌های اجتماعی تدابیری اتخاذ کنند.

سایر نتایج پژوهش حاضر گویای آن است که میزان مطالعه درسی روزانه دانش‌آموزان در حد متوسط و میزان مطالعه غیردرسی روزانه آنان کم است. مقایسه یافته‌های پژوهش حاضر با مطالعات پیشین نشانگر همخوانی یافته‌های پژوهش‌ها در این زمینه است. چنانکه لولایی (۱۳۹۰) نیز نشان داد وضعیت مطالعه درسی دانش‌آموزان نسبتاً مطلوب، وضعیت مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان نامطلوب و وضعیت پژوهش در دانش‌آموزان نامطلوب است. به نظر می‌رسد مطالعه درسی به دلیل ضرورتی که برای پیشرفت تحصیلی و گذراندن امتحانات دارد به اجبار انجام می‌شود، حال آن که مطالعه غیردرسی در بین دانش‌آموزان از جایگاه بایسته خود برخوردار نیست. رداد و مسعودی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان «بررسی وضعیت عادات مطالعه آزاد دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر مشهد و عوامل مؤثر بر آن» نشان دادند که مطالعه آزاد در بین فعالیت‌های مورد علاقه دانش‌آموزان در اوقات فراغت نیست. یافته‌های پژوهش شریفی و همکاران (۱۳۹۰) نیز نشان داد که مطالعه درسی دانش‌آموزان مطلوب است و دانش‌آموزانی که امکانات بازی رایانه‌ای ندارند بیشتر مطالعه می‌کنند.

سایر یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه درسی رابطه معنادار معکوس وجود دارد یعنی با افزایش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی میزان مطالعه درسی دانش‌آموزان کاهش می‌یابد. این بخش از یافته‌ها می‌تواند تأییدکننده یافته دیگری از پژوهش حاضر باشد که نشان داد کسب اطلاعات درسی آخرین دلیل استفاده از اینترنت نزد دانش‌آموزان است.

به علاوه، یافته‌ها نشان داد که بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و وضعیت مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان رابطه معنادار مستقیم وجود دارد یعنی با افزایش میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی میزان مطالعه غیردرسی دانش‌آموزان افزایش می‌یابد. به نظر می‌رسد استفاده از شبکه‌های اجتماعی از این جنبه نتیجه سودمندی برای دانش‌آموزان داشته است و موجب رواج فرهنگ مطالعه در بین نوجوانان خواهد شد که البته سودمندی و زیان مطالب نکته دیگری

است. برخی پژوهشگران از جمله کانینگام و استانوویچ^۱ (۱۹۹۱)، ناگی و هرمن^۲ (۱۹۸۷) و استانوویچ و کانینگام (۱۹۹۲) نشان دادند که صرف زمان برای مطالعه، رابطه مثبت و معنی‌داری با عملکرد بهتر در مدرسه، کسب نمرات بالاتر در آزمون‌های استدلال و تفکر انتقادی، و غنای واژگان در بین کودکان و نوجوانان دارد. سایر سودمندی‌های بالقوه استفاده صحیح و مناسب از شبکه‌های اجتماعی در برخی پژوهش‌های دیگر نیز نشان داده شده است. همچنین میزان دسترس‌پذیر بودن منابع مورد علاقه، فعالیت‌های جایگزین در اوقات فراغت، میزان حمایت و تشویق اطرافیان و دوستان و خانواده از جمله عواملی بودند که بر اساس پژوهش وی بر عادت به مطالعه دانش‌آموزان دبیرستانی نشان دادند که یکی از عوامل بازدارنده مطالعه در بین جوانان بی‌حوصلگی است. به نظر می‌رسد استفاده از شبکه‌های اجتماعی به دلیل جاذبه‌های بصری می‌تواند تا حدی اثر این عامل بازدارنده را کم کند. تکلیمانوت^۳ و هیکمان^۴ (۲۰۱۱) نیز در پژوهشی درباره استفاده از شبکه‌های اجتماعی توسط دانشجویان و اعضای هیئت علمی نشان دادند که شبکه‌های اجتماعی صرفاً اثرات منفی ندارد و می‌توان با به‌کارگیری آن در فرآیند آموزشی یا درمانی، استفاده‌ای بهینه از آن نمود.

در نهایت یافته‌های پژوهش نشان داد که بین میزان اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی و میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی رابطه معنادار مستقیم وجود دارد یعنی با افزایش میزان اعتماد به سودمندی شبکه‌های اجتماعی، میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی دانش‌آموزان افزایش می‌یابد. لازم به ذکر است که اعتماد به شبکه‌های اجتماعی بدون آگاهی از مخاطرات احتمالی این شبکه‌ها می‌تواند پیامدهای زیان‌بار و جبران‌ناپذیری برای دانش‌آموزان به همراه داشته باشد و آگاه‌سازی دانش‌آموزان از این مخاطرات در قالب آموزش سواد رسانه‌ای باید در دستور کار مدارس و سایر نهادهای ذیربط قرار گیرد.

پیشنهادها

بر اساس یافته‌های پژوهش، پیشنهادهای ذیل قابل ارائه است:

۱. برگزاری جلسات آگاهی‌بخش به منظور آشنا نمودن و اطلاع‌رسانی به والدین در مورد فناوری‌های جدید به‌ویژه اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی؛

1. Cunningham & Stanovich

2. Nagy & Herman

3. Teclhaimanot

4. Hickman

۲. برگزاری کلاس‌های آموزشی در مدارس جهت آگاهی دادن به نوجوانان و جوانان در مورد مزایا و معایب فناوری‌های جدید و آموزش نحوه استفاده صحیح از آنها؛
۳. پخش آگهی‌های آموزنده از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی در رادیو و تلویزیون برای افزایش آگاهی خانواده‌ها درباره خطرات ناشی از اینترنت و عضویت در شبکه‌های اجتماعی؛
۴. گذراندن اوقات بیشتری با فرزندان در فضای بیرون از خانه به طوری که فرزندان از نظر عاطفی احساس خلأ نکنند و جهت جبران این کمبود به فضای مجازی پناه نبرند؛
۵. پخش برنامه‌های کوتاه آموزشی درباره مزایا و معایب اینترنت و شبکه‌های اجتماعی از زبان ورزشکاران و هنرمندان محبوبی که عموماً جوانان آنها را الگوی خود قرار می‌دهند؛
۶. طراحی بازی‌های رایانه‌ای به گونه‌ای که در آن انواع خطرات موجود در فضای مجازی و راهکارهایی جهت آشنایی و مقابله با آنها پیش‌بینی شده باشد؛
۷. طراحی و تدوین بخشی در کتاب‌های درسی در ارتباط با آشنایی دانش‌آموزان با فناوری‌های جدید، اینترنت و خطرات بالقوه آنها.

منابع

- آذرنیا، راضیه (۱۳۸۳). بررسی نحوه کاربرد اینترنت نزد جوانان مشهد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی، مشهد.
- رداد، ایرج و مسعودی، میترا (۱۳۹۲). بررسی وضعیت عادات مطالعه آزاد دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر مشهد و عوامل مؤثر بر آن. تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۹ (۳)، ۴۰۷-۳۸۷.
- رسولی، محمدرضا و آزادمجد، افروشه (۱۳۹۲). اعتیاد به اینترنت و اثرات ناشی از آن در بین دانش‌آموزان دوره متوسطه شهر تهران (مطالعه موردی: دانش‌آموزان دبیرستانی منطقه ۶ شهر تهران)، علوم اجتماعی، ۱۷ (۶۷)، ۹۰-۹۷.
- زنجانی‌زاده، هما (۱۳۸۳). بررسی میزان و نوع استفاده از اینترنت و تأثیر آن بر ارزش‌های خانواده در بین دانش‌آموزان دبیرستانی مدارس دولتی ناحیه ۳ مشهد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی، مشهد.

- شریفی، لیلی، شقاقی، مهدی، شریفی، صابر (۱۳۹۰). بررسی رابطه انجام بازی‌های رایانه‌ای و میزان مطالعه دانش‌آموزان مقطع راهنمایی (مطالعه موردی: شهر کرج)، *تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی*، ۴۵ (۵۷)، ۱۱۱-۱۱۳.
- کاکاوند، الهه (۱۳۹۲). تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر بالا بردن سرمایه اجتماعی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران.
- کشتی‌آرای، نرگس و اکبریان، اکرم (۱۳۹۰). عصر مجازی و چالش‌های پیش‌رو. اولین کنفرانس بین‌المللی شهروند مسئول. خوراسگان، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان، ۲۸ و ۲۹ آذرماه.
- لولایی، محمدمهدی (۱۳۹۰). بررسی روش‌های توسعه مطالعه و پژوهش در دانش‌آموزان. بازیابی شده در تاریخ ۱۲ آبان ۱۳۹۴ از: <http://www.teo.ir/images/part/maghale/upload/98.pdf>
- منصورفر، کریم (۱۳۸۵)، روش‌های پیشرفته آماری همراه با برنامه‌های کامپیوتری. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- نجفی‌مهر، حامد (۱۳۹۳). نفوذ شبکه‌های اجتماعی میان دانش‌آموزان؛ هشدار درباره شکل‌گیری هویت کاذب در شبکه‌های اجتماعی. *روزنامه وطن امروز*، شماره ۱۳۱۴، ۲۱ اردیبهشت ۱۳۹۳، ص ۴ (اجتماعی). بازیابی شده در تاریخ ۲۹ اردیبهشت ۱۳۹۷ از: <http://www.magiran.com/npview.asp?ID=2948781>.
- نظری، اشرف و عصاره، فریده (۱۳۹۰). دیدگاه دانش‌آموزان دبیرستانی شهرستان شهرکرد در مورد عوامل ترغیب‌کننده و بازدارنده مطالعه آزاد. *مطالعات ملی کتابداری و سازمان‌دهی اطلاعات*، ۲۲ (۳)، ۵۶-۷۳.
- همشهری جوان (۱۳۸۸). *دقیقه‌های سرگردان؛ اعداد و ارقامی که هر سال مسئولان از میزان مطالعه ما ارائه می‌دهند*. هفته‌نامه، شماره ۲۱۰، ۲۳ اردیبهشت ۱۳۸۸.

References

- Burgess, S. R., & Jones, K. K. (2010). Reading and Media Habits of College Students Varying by Sex and Remedial Status. *College Student Journal*, 44 (2), 492.
- Cassidy, W.; Brown, K. & Jackson, M. (2012). "Making Kind Cool": Parents' Suggestions for Preventing Cyber Bullying and Fostering Cyber Kindness. *Journal of Educational Computing Research*, 46 (4), 415-436.
- Cunningham, A. E. & Stanovich, K. E. (1991). Tracking the Unique Effects of Print Exposure in Children: Associations with Vocabulary, General Knowledge, and Spelling. *Journal of Educational Psychology*, 83 (2), 264-274.
- Farahani, H. A.; Kazemi, Z.; Aghamohamadi, S.; Bakhtiarvand, F. & Ansari, M. (2011). Examining Mental Health Indices in Students Using Facebook in Iran. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 28, 811-814.
- Gjoka, M. (2010). *Measurement of Online Social Networks*. Doctoral Dissertation, University of California, Irvine, US.

- Nagy, W. E. & Herman, P. A. (1987). Breadth and Depth of Vocabulary Knowledge: Implications for Acquisition and Instruction. In: M. G. McKeown and M. E. Curtis (Eds.), *The Nature of Vocabulary Acquisition*, 19-35, Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Stanovich, K. E. & Cunningham, A. E. (1992). Studying the Consequences of Literacy within a Literate Society: The Cognitive Correlates of Print Exposure. *Memory & Cognition*, 20 (1), 51-68.
- Teclehaimanot B. & Hickman T. (2011). Student-Teacher Interaction on Facebook: What Students Find Appropriate. *Tech Trends*, 55 (3), 19-30.

به این مقاله این‌گونه استناد کنید:

حسن‌زاده، سودابه؛ حریری، نجلا و گیلوری، عباس (۱۳۹۷). تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر وضعیت مطالعه نوجوانان: مطالعه موردی دانش‌آموزان مقطع متوسطه مدارس دخترانه سما در شهر تهران. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۴ (۱)، ۳۵-۴۹.

